

Олена Севастьянова, аспірант кафедри
теорії і методики трудового навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
ім. Володимира Гнатюка

МОЖЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ У ЗМІСТІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті досліджуються педагогічні основи індивідуального підходу до учнів у процесі вивчення загальноосвітніх предметів трудової підготовки школярів.

Постановка проблеми. Перебудова нашого суспільства на принципово нових засадах, переорієнтація економіки України на світовий ринок, потреба у кваліфікованих кадрах вимагають посилення вимог до підвищення ефективності навчально-виховного процесу у закладах освіти. Тому фахова трудова підготовка учнівської молоді повинна відбуватися з урахуванням сучасних досягнень, інновацій та перспектив розвитку техніки і технологій. Головний напрямок роботи вчителя трудового навчання – виявлення нахилів та інтересів школярів, розвиток їх особистісних якостей і здібностей на основі індивідуального підходу. Проблема індивідуалізації сьогодні зумовлена процесами, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя і набуває особливої актуальності.

Аналіз досягнень з проблеми. Фундаментальні педагогічні основи індивідуального підходу до учнів у процесі вивчення загальноосвітніх предметів досліджувалася А. Кірсановим, Є. Рабунським, І. Унг. Цей принцип навчання розглядали відомі діячі трудової підготовки школярів П. Агутов, С. Мірський, В. Поляков, О. Ставровський, Г. Терещук, Д. Тхоржевський. Питання щодо переорієнтації навчального процесу з інформативної форми на індивідуально-диференційовану знайшли своє відображення в працях таких авторів, як В. Андронов, В. Белікова, В. Володько, О. Корсаков, Ж. Меньшикова, Л. Рибалка, П. Сікорський, В. Шевчук та інших.

Мета статті полягає у виявленні можливостей реалізації індивідуального підходу до учнів на заняттях трудового навчання у процесі проектування та виготовлення виробів з текстильних матеріалів. Зміст статті спрямований на висвітлення проблеми індивідуального навчання школярів на заняттях обслуговуючої праці на основі теоретичного аналізу програм загальноосвітніх закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Освітня галузь “Технологія” представлена предметами

“Художня праця” та “Трудове навчання”. Вони є невід’ємною частиною особистісно орієнтованої моделі освіти, сприяють формуванню активної особистості, здатної до творчого конструктивного перетворення довкілля відповідно із дотриманням законів гармонії, доцільності та краси.

У Держаному стандарті базової та повної загальної середньої освіти зазначено, що відбір змісту предметів 12-річної школи ґрунтується на принципі наступності між початковою та основною, основною та старшою школами.

Художня праця – це порівняно новий вид проєктної діяльності. Він поєднує окремі елементи художньої та технічної творчості, образотворчого мистецтва, трудового навчання. “Метою художньої праці є забезпечення для учнів цілісного сприймання сучасного культурного простору України, розвиток у молодших школярів творчої активності в процесі конструктивно-художньої діяльності” [2].

У трудовій діяльності виокремлюється напрям технічної естетики. Учні ознайомлюються з елементами архітектури, декоративно-ужиткового мистецтва, дизайну. Промислове мистецтво у поєднанні з необразотворчим мистецтвом і є предметом навчання художньої праці [1].

Мета і завдання художньої праці реалізується у змістових лініях “Природа”, “Людина”, “Техніка”, “Умовні знаки”, “Художнє довкілля”, які відображені в розділах програми.

Конструктивно-художній підхід, передбачений у програмі, забезпечується на основі методу художніх проєктів. З метою успішного навчання проектуванню утилітарних та художньо оформлених виробів передбачено взаємопов’язані етапи діяльності: формулювання творчого задуму через словесне образотворення; використання графічних та кольорових засобів для розробки макетів, моделей, композицій, які б ілюстрували словесно сформульовані творчі задуми; виготовлення (художнє конструювання) з різних пластичних матеріалів об’єктів, які є предметним

МОЖЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ У ЗМІСТІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

втіленням відповідно до задуманих графічних зображень. Ці структурні складові методу проєктів є взаємодоповнюваними і пов'язані з виникненням творчої ідеї, "виношуванням" задуму та його реалізацією.

Мета і завдання трудового навчання в 3 – 4 класах реалізуються на основі змісту кількох основних напрямків життєдіяльності, відповідно до яких виділено п'ять модулів "Людина і природа", "Я сам та інші люди", "Людина і знаки інформації", "Людина і техніка", "Людина і художнє довкілля". Нова програма переорієнтовує учителя на конструктивно-технологічний підхід для реалізації завдань освітньої галузі "Технології". Відомості з конструювання та технології виділені в переважній більшості тем кожного розділу. Крім того, важливим є поєднання загальнотрудова уміння із знаннями про матеріали, техніку їх обробки. Темі програми запропоновані варіативно, і вчитель вибирає їх із врахуванням наявності матеріальної бази. У результаті вивчення трудового навчання після закінчення 4 класу школярі знайомі з різними видами суспільно корисної праці; з особливостями діяльності у сферах природи, техніки, знакової інформації, обслуговування, художнього довкілля; з графічними й кольоровими засобами передачі інформації; розмірами ліній на кресленнях та ескізах; з деякими елементами електротехніки; з технічною творчістю, макетуванням, дизайном, фітодизайном та з регіональними видами декоративно-ужиткового мистецтва. Вони знають прийоми виконання розгортки об'ємних фігур; техніку плетіння із смужок паперу; техніку аплікаційних робіт із соломки; види ручних швів та їх використання. Четвертокласники вміють виконувати найпростіші ескізи, рисунки проєктованих виробів, моделей; з'єднують деталі за допомогою ниток, способом плетіння; конструюють дитячі іграшки, моделі з різних матеріалів; виготовляють об'ємні вироби з тканин та художньо оздоблюють вироби.

Усі теми програми трудового навчання для 5 класу забезпечують послідовне формування в учнів уявлень про зміст та етапи цілісного процесу проєктування та виготовлення виробів, їх підготовку до проєктно-технологічної діяльності, яка буде відбуватися у наступних класах; обґрунтування цього вибору; художнє конструювання; технічне конструювання; підбір конструкційних матеріалів; вибір технологічних процесів, інструментів, обладнання; виготовлення виробів; аналіз і результати праці; нескладні маркетингові дослідження [3]. Така структура змісту навчання забезпечує залучення учнів не

лише до практичної технологічної діяльності, а й до дослідницької. Згідно з вимогами програми акцент у роботі школярів переноситься саме на розвиток творчого і критичного мислення, уміння працювати з інформаційними джерелами, різними видами проєктно-технологічної документації; формування в учнів навичок проєктної діяльності, уміння здійснювати аналіз та оцінку технологічних об'єктів, свідомо обирати ті чи інші технологічні процеси, трудові прийоми і технічні засоби.

У результаті аналізу змісту навчальних програм трудового навчання ми зробили висновок, що у початковій школі варіативність навчання забезпечується шляхом вибору вчителем варіативних практичних робіт; учні вільно вибирають об'єкти праці для виготовлення; художнє оформлення виробів школярі здійснюють за власним задумом. У 5 класі варіативність навчання забезпечується шляхом вибору учителем і учнями технологій обробки матеріалів та технік декоративно-ужиткового мистецтва. Процес виготовлення виробу здійснюється з урахуванням наявної матеріально-технічної бази; інтересу, здібностей і бажань школярів; регіональних можливостей; виробничого оточення школи; кадрового забезпечення. Акцент у роботі учнів переноситься на розвиток творчого мислення; уміння працювати з інформаційними джерелами, різними видами проєктно-технологічної документації; формування в учнів навичок проєктної діяльності, уміння здійснювати аналіз, оцінювання виконуваних робіт, технологічних об'єктів та добирати доцільні трудові прийоми і технічні засоби.

Трудове навчання у 5 класі 12-річної школи сприяє формуванню в школярів технічного і технологічного кругозору; культури праці та побуту; розвитку особистих якостей; виховання відповідальності за результати власної діяльності. Протягом року учні виконують різні види практичних робіт, результати яких виступають коригуючим фактором виставлення підсумкової оцінки.

Навчальні досягнення школярів з трудового навчання учитель оцінює у двох аспектах. У процесі усного чи письмового опитування враховується рівень володіння теоретичними знаннями. Під час виконання практичних робіт оцінюється якість практичних вмінь та навичок. У результаті педагог може зробити висновок про здатність учня застосовувати теоретичні знання на практиці. У зв'язку з цим, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів мають комплексний характер.

Критеріями у визначенні навчальних досягнень

МОЖЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ У ЗМІСТІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

школярів початкової школи є: якість знань про об'єкти праці та способи трудової діяльності; рівень графічних умінь створювати площинні зображення об'єктів праці; рівень навичок виготовлення об'єктів праці [1]. За вказаними критеріями і відповідно рівнями навчальних досягнень учитель оцінює досягнення учнів 3 та 4 класів.

До критеріїв оцінювання навчальних досягнень школярів 5 класу [3] належать: рівень застосування знань та вмінь у практичній роботі; уміння користуватися різними видами конструкторсько-технологічної документації та іншими джерелами інформації; дотримання технічних вимог у процесі виконання робіт; уміння організувати робоче місце і підтримувати порядок на ньому в процесі роботи; рівень сформованості трудових прийомів і уміння виконувати технологічні операції; дотримання правил безпечної праці та санітарно-гігієнічних вимог; дотримання норм часу на виготовлення виробу; рівень самостійності у процесі організації та виконанні роботи; виявлення елементів творчості. За зазначеними критеріями виділяються відповідні чотири рівні навчальних досягнень учнів (початковий, середній, достатній, високий) за 12 – бальною шкалою.

Програма трудового навчання для дівчат 5 класу передбачає вивчення художнього та технічного конструювання виробів і технологічні процеси їх обробки. Зміст модуля “Конструювання та виготовлення виробів з текстильних матеріалів” для 7 – 9 класів спрямований на отримання учнями більш складної конструкторсько-технологічної підготовки, ознайомлення з елементами проектної діяльності під час створення виробів із текстильних матеріалів. Модуль складається з трьох розділів: “Технологія виготовлення вишитих виробів”, “Технологія виготовлення в'язаних виробів”, “Технологія виготовлення швейних виробів”. Технологічний процес обробки текстильних матеріалів найбільш детально розглядається у розділі “Технологія виготовлення швейних виробів”, який включає основи текстильного матеріалознавства, швейного устаткування, конструювання та моделювання виробів, їх розкроювання та пошиття. У різних класах на вивчення теми “Технологія пошиття, ремонту та оновлення швейних виробів” даного розділу відведено різну кількість годин.

У процесі вивчення матеріалу з технології виготовлення одягу передбачається залучати школярів до творчої роботи. У кожному наступному класі конструювання і способи обробки

виробів поступово ускладнюються: від наволочки у 5 класі до виготовлення виробів за викрійками з журналів у 11 класі. Крім того, учні вчать з усіх запропонованих, вибирати найраціональніший спосіб обробки деталей виробу. Проводячи заняття з “Технології виготовлення швейних виробів” вчителі рекомендують опиратися на знання і вміння з технології обробки текстильних матеріалів, набутих у попередніх класах. Кожний вид технологічної обробки деталей та вузлів одягу має бути опрацьовано практично, для того, щоб школярі оволоділи та закріпили набуті знання й уміння, і змогли в подальшому застосувати їх у практичній діяльності.

Ми розглянули особливості індивідуалізації навчання учнів 5 та 6 класу на заняттях обслуговуючої праці. Під час вивчення матеріалу з технології пошиття швейних виробів у будь-якому класі передбачається вільний вибір зовнішнього вигляду моделі. Серед основних чинників, що впливають на цей вибір, є психофізіологічні відмінності, пізнавальні інтереси, здібності школяра, економічні умови життя сім'ї, в якій проживає учень.

У процесі вивчення ученицями об'єктів технологічної діяльності, художнього і технічного конструювання та технологічних процесів виготовлення постільної білизни і фартуха завдання вчителя полягає у формуванні в них знань про процес проектування; основні види проектної документації; властивості конструкційних матеріалів, їх підбір та розрахунок необхідної кількості; способи отримання деталей заданої форми; процеси та етапи виготовлення виробу; технологічну послідовність обробки складових деталей, їх з'єднання; остаточну обробку виробу. Школярі набувають вмінь аналізу кількох технологічних послідовностей виготовлення наволочки, фартуха й вибору доцільного, підготовки деталей крою до обробки, ручної та машинної обробки окремих деталей і їх з'єднання.

З метою організації навчального процесу за паралельного виготовлення на уроці кількох різновидів швейних виробів за покроем, оздобленням; забезпечення теоретичного засвоєння кожним учнем навчального матеріалу на доступному рівні розроблено алгоритм послідовності виготовлення виробу: Так, наприклад, для пошиття фартуха шестикласниці повинні перевірити викроєні деталі, перенести контрольні точки і лінії на симетричні деталі; обробити зрізи, дрібні деталі, виточки, рельєфи, складки, застібку; обробити відрізний нагрудник і з'єднати його з нижньою частиною; обробити

низ виробу та розмітити петельки і пришити гудзики.

Вироби відрізняються між собою за складністю конструкції та її технологічною обробкою. Учням пропонується виготовляти робочий одяг за рівнями складності основних деталей (фартух без нагрудника, фартух із суцільновикроєним нагрудником, фартух із пришивним нагрудником) та за оздобленням. В основу рівнів конструкторсько-технологічної складності швейних виробів покладено: технологічні властивості матеріалів, які використовують для виготовлення; силует виробу (прилеглий, напівприлеглий, трапецієподібний, прямий, фантазійний); кількість конструктивних та конструктивно-декоративних елементів (виточка, рельєф, волан і т.д.); технологічні способи обробки деталей (вузлів); вид оздоблення (вишивка, апликація і т.д.).

Для кожної моделі фартуха різної складності рекомендується розробити альбом інструкційних карт відповідно до алгоритму виготовлення деталей із графічним зображенням операцій. До карт слід включити технологічні способи обробки деталей (вузлів). Учні повинні самостійно обрати спосіб обробки, залежно від моделі виробу і тканини, яку використовують.

Практичні завдання із врахуванням індивідуального підходу дають змогу враховувати якісні характеристики при виборі конструкції виробу і тканини, що забезпечує отримання кожним учнем нових знань, умінь та навичок на доступному йому рівні у визначеному самостійно темпі, гарантує виготовлення якісного виробу з цікавістю та задоволенням. Так, при збереженні загального єдиного завдання трудового навчання (виготовлення швейного виробу) здійснюється оптимізація навчального процесу на уроці, його переорієнтація на особистість учня.

З огляду на вищезазначене ми вважаємо, що навчання для школярів 5 класу є на значно складнішому рівні порівняно з початковою школою.

У першу чергу це пов'язано зі змістовим компонентом навчально-практичної діяльності: п'ятикласники набувають техніко-технологічних знань: про різні матеріали, заготовки, напівфабрикати – як предмети праці; про вироби, деталі – як результат виконаної роботи; про робочі, контрольно-вимірювальні інструменти, допоміжні пристосування – як засоби праці; про трудові дії та послідовність їх виконання. 10 – 11 річним учням необхідно усвідомити, розуміти значну кількість нових понять та термінів. Оскільки у дітей такого віку лише формується теоретичне

мислення, ми б рекомендували наукові назви вводити поступово, вчити школярів їх виокремлювати, характеризувати, використовувати у різних ситуаціях. Учитель повинен враховувати індивідуальні можливості розумового розвитку учня.

Операційно-організаційний компонент пов'язаний із виконанням трудових дій, трудових завдань. Відмінною ознакою цього компонента є врахування швидкості діяльності п'ятикласника. Вважаємо, що правильність та вчасність виконаної роботи залежить не лише від розуміння завдання, новизни умов завдання, самостійності виконання, від усвідомлення способу та поетапності виконання, а й від цілеспрямованості, працелюбності, сенсомоторних здібностей школяра.

Емоційно-мотиваційний компонент виявляє ставлення учня до навчально-практичної діяльності: його байдужість, зацікавленість, терпіння, дієвість та ін.

Підсумовуючи зазначене, ми зробили **висновок**, що школярі-п'ятикласники у зв'язку з переходом до основної школи стикаються з труднощами в процесі вивчення трудового навчання, і тому вчитель повинен враховувати їх індивідуальні особливості, забезпечити інтеграцію знань учнів з основ наук, здійснювати індивідуальний підхід. Готуючи молоді до діяльності в умовах ринкових відносин, у сфері технології виготовлення швейних виробів, необхідно вдосконалювати зміст і якість трудової підготовки; розробити методичні рекомендації з орієнтацією на особистість школяра. Проведення занять з врахуванням індивідуального підходу сприятиме успішному засвоєнню учнями навчального матеріалу, підвищенню рівня їх знань і умінь, які в майбутньому вони зможуть застосувати в повсякденному житті.

1. *Календарне планування уроків з художньої праці. 1 – 4 класи. // Початкова школа. – 2002. – № 9. – С. 18 – 21.*

2. *Навчальні програми для 4-річної початкової школи. // Початкова школа. – 2002. – № 12. – С. 49 – 59.*

3. *Програма для 5 – 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів: Трудове навчання. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 2. – С. 2 – 5.*

4. *Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 класи. – К: Початкова школа, 2006. – С. 202 – 236.*

5. *Тименко В.П. Трудове навчання і художня праця як основа політехнічної творчості // Початкова школа. – 2004. – № 3. – С. 23.*